

EGYHÁZAK ÉS KISEBBSÉGEK: A VALLÁS SZEREPE AZ ETNOKULTURÁLIS IDENTINTÁSOK (ÚJRA)TERMELÉSÉBEN

Kolozsvár, 2024. október 10–11.

BENEDEK ROLAND ÁRON

2024 októberében került megrendezésre az Egyházak és kisebbségek: a vallás szerepe az etnokulturális identitások (újra)termelésében című kétnapos konferencia több vallás- és kisebbségkutatással kapcsolatos intézmény – többek közt a BBTE Történeti és Filozófia Kara, a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, illetve a Románia Kormányán belül működő Etnikumközi Kapcsolatok Főosztálya – együttműködésének eredményeként. A konferencia helyválasztásához önmagában is szimbolikus jelentés társítható, hiszen a Vallásszabadság Háza néven ismert épület- és intézet-együttes célkitűzéseiben kiemelt helyet foglal el „a felekezeti együttműködés elősegítése a valláskutatásokban”.

Elekes Zsolt, a Magyar Unitárius Egyház referense köszöntőbeszédében egy – a különböző egyházakat összekötő – diskurzív kapcsolat kialakításának szükségességét vette fel, illetve a tudományos kutatás és az egyházi élet összekapcsolásának relevanciáját tárgyalta. Ezen megállapítások felől magyarázható a konferencián résztvevő előadók sokszínűsége: az egyházi személyek, és különböző egyetemi tanárokon, teológusokon mellett fiatal kutatók, doktoranduszok is egyaránt képviseltették magukat.

Elekes gondolataira ráerősítettek a Ciprian Vasile Olnici által elmondottak. Az egyházügyi államtitkár több témát is érintett plenáris előadásában: egyfelől fontos kitételként említette meg az egyházi műveltség széleskörű tanítását Romániában, másfelől pedig az állam – egyház – társadalom mint hármas rendszer problematikájára reflektált. Az egyházi műveltség terjesztése, széleskörű tanítása jelentékeny célként tételeződött, ehhez kapcsolódóan pedig a szekularizált politikából – és szociális berendezkedésből – adódó erősen laicizálódott társadalom valláshoz, egyházakhoz való viszonyulása merült fel lényeges problémaként. Olnici emellett Románia etnikai kisebbségeire – mint az ország jellegzetes elemeire – is kitért. A felekezeti és etnikai kisebbségek jelenlétére, érvényesülési lehetőségeire a demokratikus állam rendeltetésszerű működésének kontextusán belül reagált. Ezen kisebbségek megléte egyszerre bizonyítja és feltételezi az Elekes Zsolt beszédében is körvonalazódó párbeszéd fennállását.

A konferencia következő mozzanata Kiss Dénes térkép-kiállításának részletes bemutatása volt. A Kiss által összeállított grafikonok, térképek több közelítési szempont alapján ismertették és – a kifejezetten objektív, széles látószögű módszereket alkalmazó szemlélet révén – árnyalták a romániai felekezeti és etnikai kisebbségek megoszlásának problémáját. Ezután következtek a konferencia lényegi részét alkotó egyéni előadások és az ezek kapcsán kibontakozó kerekasztal beszélgetések. A kutatások ismertetése egymással párhuzamos csoportokban, román és angol nyelven zajlott. A beszámoló néhány ilyen előadás főbb megállapításairól, témaköreiről tudósít.

Marchut Réka a *The Catholic Church and the German Minority from Hungary in the Years of the WW II* című előadásában az 1940-es évek magyarországi német kisebbség felekezeti problémáit fejtegette. Kiindulópontként a Bécsi egyezmények ezen kisebbségekre gyakorolt hatását vizsgálta. A korban elhatalmasodó nemzetszocializmus, illetve az ezen belül kialakuló antikeresztény, neopaganisztikus jellegű „államvallás” és a katolikus egyház között jelentőssé váló konfliktus egy több szempontból is nehéz helyzetet eredményezett. A papság Volksbundba való csatlakozásának kérdése éles vitapontként jelentkezett a kor egyházi és politikai diskurzusaiban. A katolikus egyház nem egyszer kerül szembe azzal az állammal, mely szinte referenciapontként működött ebben az időszakban. Az előadás kétes aspektusként nevezi meg az akkori német kisebbségre irányuló magyarosítási folyamatokat, külön kiemelve Steuer György munkásságát, aki úgy volt a magyar kormány hűséges kiszolgálója, hogy közben a német kisebbség államtitkáráként folytatta politikai működését.

Martin Josef Böhm a rendszerváltás utáni Románia templomépítésének lehetséges okait és az ezen mintázatok körül kialakuló kritikai diskurzusok elemzését választotta témájául. A forradalom utáni Romániában szinte egyedülállónak is tekinthető – elsősorban az ortodox egyházra vonatkozó – templomépítési mozgalom vette kezdetét. Ennek több okát is felveti Böhm: a kommunista rezsim által okozott társadalmi és vallási pusztításból való felzárkózás, és egyben egy nagyon vallásos társadalom igénye természetszerűen hívta életre az ortodox egyház – mely napjainkra már jelentős politikai befolyásra és gazdasági szerepre tett szert Romániában – újraelésztésének irányuló törekvéseket. Böhm megjegyzi, hogy ez a „templomépítési-verseny” számos szempontból is kétes hitelűnek bizonyul. Példaként a templomok megépítése mellett meghúzódó jelentős anyagi és gazdasági érdekeket hozza fel, illetve annak tényét, hogy ezen „kiváltság” korántsem tekinthető egységesnek a romániai vallási felekezetek között – a svábok a forradalom utáni időszakban egyáltalán nem építhettek új templomokat. Továbbá hangsúlyozza a román nemzeti identitás és az ortodox egyház közötti összefonódást: a különböző templomokban megjelenő bibliai alakok és történetek többször nacionalista színezetet kapnak. Böhm kutatása közel sem lezárt, ahogy ezt ő is jelzi előadása végén.

Bálint Róbert Zoltán többek közt az erdélyi protestáns lelkészek feladatkörének újragondolását tűzte ki előadása céljául. A reformáció megjelenése alapjaiban változtatta meg annak módját, ahogyan az egyházi személyekre saját közösségük tekintett. A katolikus papi hivatással ellentétben – mely tényleges státusszal rendelkezett és rendelkezik mindmáig – a református lelkész nem mediálja, sokkal inkább értelmezi az igét, illetve ténylegesen a közösség részévé kell hogy váljon. Bálint Róbert Zoltán elmondásában a református lelkészek megjelenése egyben egy teljesen új társadalmi osztály megszületését hozta magával. A szakrális státusz elvesztésével egyre inkább fontosabbá válik a tényleges képzettség, tanultság, mely így a szerepkör legitimációjának zálogává avanszálódik. A reformációt megelőző időszakban az egyházi személyek magánélete nem volt kifejezetten érdekelt, a papi hivatás legfontosabb szerepe az előírt rituálék lebonyolítása volt. A református lelkész azáltal, hogy szociális szereplőként kerül be egy közösség révén saját életvitelének minőségével képviselteti önmagát – és hivatásának legitimitását – a gyülekezet előtt. Az előadás végén a lelkészi hivatás egy meglehetősen komplex aspektusára került szó: a szakrális elhívás és az „egyszerű munkahelyként” való megközelítés problematikájára. Bálint Róbert Zoltán előadását élénk vita követte, melyben a – felekezeti paletta széles skáláját képviselő – résztvevők saját meglátásaikat, véleményüket ütköztették egymással.

A beszámolóban ismertetett előadások is mutatják, hogy a konferencia mélyrehatóan körbejárta a vallási eszmék és gyakorlatok különböző csoportidentitásokkal, illetve kisközösségekkel való kapcsolatát. Az előadók sokszínűsége, az akadémikusok és gyakorló egyházi személyek jelenléte lehetővé tette, hogy egy-egy probléma nem egyedül elméleti vagy gyakorlati módon legyen megközelítve, hanem az egymásra való ráhatásukban.